

Dr. Thorndyke – en glempt, litterær legedetektiv

Michael 2023; 20: 155–69.

Litterære legeskikkelser avspeiler og påvirker sin tids legerolle. Den fiktive rettsmedisineren John Evelyn Thorndyke, skapt av legen Richard Austin Freeman (1862–1943), benyttet i første halvdel av 1900-tallet vitenskapelige metoder i sin etterforskning. Slik demonstrerte han praktisk bruk av medisinske forskningsresultater. Thorndyke videreutviklet Sherlock Holmes' etterforskningsmetoder, og Freeman er en av kriminallitteraturens store forfattere. Han er skaperen av den rettsmedisinske kriminallitteratur, og litterært er han best kjent som oppfinneren av «den omvendte detektivhistorie». Til tross for 21 romaner og 40 noveller av Freeman om Thorndyke, er begge nesten ukjente i Norge.

Kriminal- og spenningsromaner er den mest solgte og leste litteratur i Norge (1, 2). Sjangeren har tradisjonelt hatt lav litterær status, selv om Sigurd Hoel (1890–1960) allerede i 1940-årene hevdet «at det å lese kriminalromaner er noe av det fornuftigste et menneske kan gjøre» (3, s. 223). Gradvis har kriminallitteraturen distansert seg fra annen underholdningslitteratur og fått sin egen identitet og litteraturviternes aksept (4–6). Det sondres mellom tiden før og etter Arthur Conan Doyles (1859–1930) Sherlock Holmes (7), men viktigere for det akademiske omdømmet er nok den analytiske tilnærmingen fra 1970-årene (8–11). Utviklingen fra Agatha Christies (1890–1976) detektivfortellinger, via spion- og politiromanene omkring og etter den andre verdenskrig til vår tids psykologiske thrillere, avspeiler tidstypiske trekk i samfunnet av både kulturell, politisk og teknologisk karakter. De beste eksempler er kanskje den samfunnskritiske kriminallitteraturen som Maj Sjöwall (1935–2020) & Per Wahlöö (1926–75) produserte med sin ti binds *Roman om en forbrytelse* om politimannen Martin Beck og hans kolleger fra 1968 til 1975, og bølgen av kvinnelige kriminalforfattere og -helter fra 1980-årene (6).

Medisinske problemstillinger og medisinske arbeidsmetoder har en viktig plass i kriminallitteraturen (12–14). «Detektivarbeid» brukes ofte om kompliserte, diagnostiske prosesser, og leger og kriminalhelter har det til felles at de forsøker å identifisere avvik og gjenopprette orden, stabilitet og «normale tilstander» i henholdsvis kropp og samfunn (15).

Blant kriminalforfattere og litterære detektiver finnes det mange leger (16–18). Et av beste eksemplene på begge deler er nesten ukjent i Norge, nemlig forfatteren Richard Austin Freeman (1862–1943) og hans helt dr. John Thorndyke. Nils Nordberg har sammenliknet Thorndyke med Sherlock Holmes: «Holmes' pionérinnsats ligger i at han insisterte på at man måtte angripe problemet med en videnskapelig holdning og tenkemåte. Den første i kriminallitteraturen til virkelig å utnytte de nye metodene og forbedre dem, var hans samtidige og efterfølger dr. John Thorndyke (...) Thorndyke er profesjonist. Han representerer den nye tid» (19).

Hvem var forfatteren Richard Austin Freeman, hva karakteriserte hans helt John Thorndyke, og hvorfor er begge glemt, mens Arthur Conan Doyle og Sherlock Holmes fortsatt både huskes og leses?

Materiale og metode

Denne artikkelen bygger på Freemans fortellinger om dr. Thorndyke (20) og Conan Doyles fortellinger om Sherlock Holmes (21). Tekstene er lest med særlig oppmerksomhet på medisinske problemstillinger og arbeidsmetoder, og sammenholdt med egen kunnskap om europeisk medisin på 1900-tallet.

Biografiske opplysninger om forfatterne bygger hovedsakelig på de to eksisterende biografiene om Freeman (22, 23), og en eldre (24) og en nyere (25) biografi om Conan Doyle.

Richard Austin Freeman

Richard Freeman, som senere tok navnet Austin og oftest ble betegnet som R. Austin Freeman (figur 1), var født i London i 1862. Han var yngst av fem søsken og sønn av en skredder (22). Han studerte medisin ved Middlesex Hospital fra 1880 og fikk sin legelicens i 1886 (23). I et stramt arbeidsmarked for leger og uten midler til å kjøpe sin egen praksis, søkte han etter ett års praksis som kandidat (house surgeon), stilling som «Assistant Colonial Surgeon» i den britiske kolonitjenesten på Gullkysten (nåværende Ghana). Han fikk stillingen, og etter å ha giftet seg med Annie Elisabeth Edwards i 1887 dro han samme år til Afrika. Han var ekspedisjonslege på en reise til Bontuku (nå i Elfenbenskysten) i 1888–89 der han også hadde oppgaver som botaniker, zoolog, mineralog og ikke minst diplomat. Dette er beskrevet

vet som «one of the most important events of his life» (23), og Freeman publiserte senere sine eventyrlige opplevelser i to bøker (26, 27).

Han fikk, som så mange andre europeere, malaria under reisen, endatil *blackwater fever* med hemoglobinuri og sannsynlig nyreaffeksjon. Dette ga ham svekket helse resten av livet, og han måtte trekke seg fra stillingen allerede i 1892. Tilbake i England hadde han problemer med å skaffe seg arbeid. Han fikk to sønner, Clifford John Austin i 1893 og Lawrence i 1897. Tjenestetiden i Afrika var akkurat for kort til at han kvalifiserte til offentlig pensjon og økonomien var dårlig (22). Han hadde et kort vikariat ved øre-nese-halsavdelingen ved Middlesex Hospital og etablerte egen praksis i Wimbledon i 1895, men måtte gi opp etter kort tid på grunn av helseproblemene. Gjenforening med en gammel kollega, James Pitcairn (1860–1936), som var fengselslege ved Holloway Prison, ga ham en periode stilling ved fengselet og enda viktigere, tjenestebolig for hele familien. Det hevdes at denne yrkeserfaringen ga ham skrekk for fengsler og i sine senere kriminalfortellinger lar han gjerne forbryteren dø – ofte av selvmord – for å slippe fengsel (23).

Sammen med sin kollega Pitcairn publiserte han under pseudonymet Clifford Ashdown en serie fortellinger om Romney Pringle, en slags Robin Hood-skikkelse, som senere ble til bok (28).

I 1902 flyttet Freeman av økonomiske grunner til Gravesend, tre mil øst for London, der han ble boende resten av livet. Sannsynligvis inspirert av Sherlock Holmes' gjenoppstandelse i 1893 (29), debuterte dr. Thorndyke i kriminalromanen *The Red Thumb Mark* i 1907 (30). Freemans helse bedret seg, og i en alder av 45 år begynte han et langvarig kriminalforfatterskap som gjennom 35 år, fram til 1942, skulle omfatte 21 romaner og 40 noveller om den nye helten. Hele forfatterskapet om Thorndyke er samlet i en ni binds utgivelse (20). Totalt utgjør Freemans litterære produksjon 47 bøker, 124 noveller og fortellinger og 30 sakprosaartikler (31). 30 bøker handler om dr. Thorndyke (tabell 1).

Under første verdenskrig tjenestegjorde Freeman fire år som sanitetskaptein i England. I 1921 utga han den sosiologiske boken *Social Decay*

Figur 1. Richard Austin Freeman (1862–1943), et portrett som finnes i de fleste bøkene og omtalene av ham. Fra Encyclopedica Britannica. Foto: W.L. Briant

Tabell 1. Dr. Thorndyke i bokform

År	Tittel
1907	The Red Thumb Mark (roman)
1909	John Thorndyke's Cases (novellesamling)
1911	The Eye of Osiris (roman)
1912	The Mystery of 31, New Inn (roman)
1912	The Singing Bone (novellesamling)
1914	A Silent Witness (roman)
1918	The Great Portrait Mystery (novellesamling)
1922	Helen Vardon's Confession (roman)
1923	Dr. Thorndyke's Case-Book (novellesamling)
1923	The Cat's Eye (roman)
1924	The Mystery of Angelina Frod (roman)
1925	The Puzzle Lock (novellesamling)
1925	The Shadow of the Wolf (roman)
1926	The D'Arblay Mystery (roman)
1927	The Magic Casket (novellesamling)
1927	A Certain Dr. Thorndyke (roman)
1928	As a Thief in the Night (roman)
1929	Dr. Thorndyke Omnibus (novellesamling)
1930	Dr. Thorndyke Investigates (novellesamling)
1930	Mr. Pottermack's Oversight (roman)
1931	Pontifex, Son and Thorndyke (roman)
1932	When Rogues Fall Out (roman)
1933	Dr. Thorndyke Intervenes (roman)
1934	For the Defence: Dr. Thorndyke (roman)
1936	The Penrose Mystery (roman)
1937	Felo De Se? (roman)
1938	The Stoneware Monkey (roman)
1940	Mr. Polton Explains (roman)
1941	Dr. Thorndyke's Crime File (novellesamling)
1942	The Jacob Street mystery (roman)

and *Regeneration*, der han blant annet uttrykte skepsis til samfunnsutviklingen (32).

Freeman hadde mange talenter og hobbyer. Han beskrives som en dyktig bokbinder og en talentfull maler som også modellerte gipsskulpturer (33, s. 69).

Mens mange leger skriver for gledens og avvekslingens skyld, best formulert av legen og forfatteren Anton Tsjekhov (1860–1904) som «litteraturen er min elskerinne, medisinen min lovformelige hustru» (34), skrev Freeman for å overleve økonomisk. Han beundret dr. Samuel Johnson (1709–84), og sluttet seg til Johnsons utsagn: «No man but a blockhead ever wrote, except for money» (35). Freemans reiseskildringer og sosiologiske bøker solgte dårlig, mens kriminallitteraturen ga en jevn inntekt gjennom årlige utgivelser. Han fulgte nøye med på medisinsk forskning og innredet et laboratorium i huset sitt for selv å teste metodene han lot sin litterære detektiv bruke.

Hans litterære kvalitet er omdiskutert, noe som er tilfelle for mange i denne sjangeren. Litteraturkritikeren Julian Symons (1912–94) er kritisk og karakteriserer Freeman som kjedelig (8, s. 89). Mange av romanene virker i vår tid ordrike og langdryge med lite handling. «Freeman var ingen lysende skribent, saklighet og en viss tørr humor er hans fremste litterære fortrinn», skrev Nils Nordberg (36, s. 217). Den britiske tørrvittigheten er det mye av i hans forfatterskap og enda mer i brevene han skrev til sin niese og som siteres i en av biografiene (23).

Men Freemans fortellinger er fascinerende, og detaljene er mange, iblant vel mange. Kriminalforfatteren Raymond Chandler (1888–1959) har gitt ham følgende karakteristik: «Austin Freeman is a wonderful performer. He has no equal in his genre and he is also much better writer than you might think» (22).

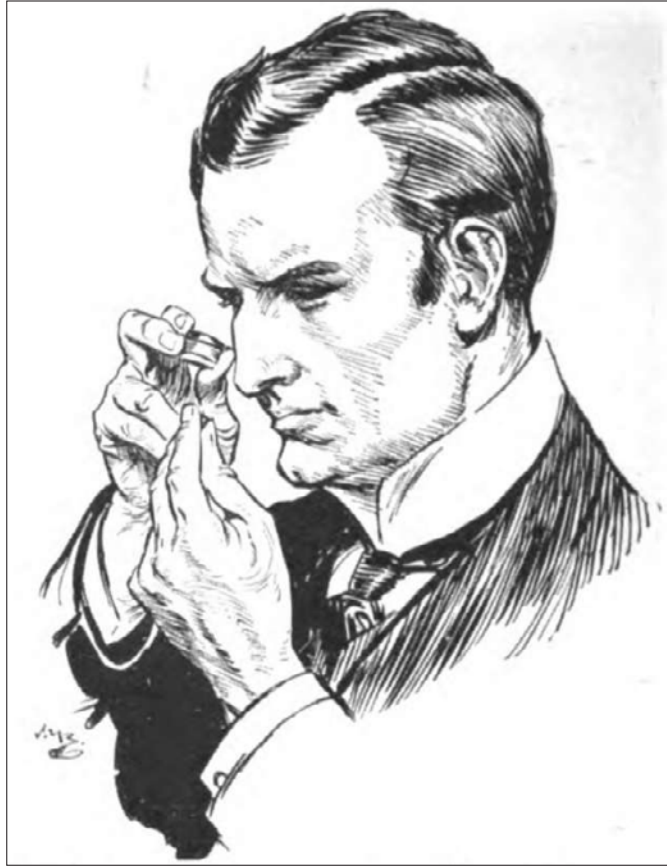
Freeman døde i 1943, 81 år gammel. Han omtales som «den første skribent som med avgjort hell lot sin detektiv benytte seg av strengt vitenskapelige metoder» (37).

Dr. John Evelyn Thorndyke

Den litterære legedetektiven John Evelyn Thorndyke (figur 2) ble født i 1870, åtte år etter Freeman. Han studerte medisin ved St. Margareth's Hospital i London, avla dessuten juridisk eksamen i 1896 og ble senere professor i rettsmedisin. Han bodde i 5A King's Bench Walk i London sammen med Nathanael Polton og etter hvert også dr. Christopher Jervis.

Dr. Jervis var en bekjent av dr. Thorndyke fra studietiden og de møttes igjen i romanen *The Red Thumb Mark*. Her og i de fleste senere historiene,

Figur 2. Dr. John Thorndyke tegnet av H.M. Brock (1875–1960) i Pearson's Magazine i 1908. (Wikimedia Commons: https://en.wikipedia.org/wiki/Dr._Thorndyke).

er det dr. Jervis som er fortelleren og slik sett blir parallell til dr. Watson i Sherlock Holmes-historiene. Jervis har «the heaven-sent gift of silence» og må ofte leve i uvisshet når Thorndyke arbeider i stillhet med sine undersøkelser (30).

Nathanael Polton er en tidligere pasient av Thorndyke, som var «miserably ill and broken», men nå er blitt altnuligmann og laborant i 5A King's Bench Walk, der annen etasje er et godt utstyrt laboratorium. «The laboratory is really my home», sier han (38). Polton har tidligere arbeidet med klokker og optiske instrumenter og er ifølge sin sjef «intended by Nature to be a professor of physics» (30).

«I roman-detektivenes store selskap er John Thorndyke kanskje ikke av de mest farverike; som sin egen metode er han et kjølig bekjentskap. Til gjengjeld står han med begge ben i virkeligheten», skrev André Bjerke (1918–85) (39, s. 64). Det bemerkelsesverdige med dr. Thorndyke er nettopp hans vitenskapelige tilnærming til virkeligheten. Han levde opp til

Arthur Schopenhauers (1788–1860) forskerideal. Han så det alle hadde sett, men tenkte det ingen andre hadde tenkt (40, s. 93).

Dr. Thorndyke er vennlig og tålmodig, og en innbitt einstøing som trives best i eget selskap (41). Hans eneste svakhet er sansen for sigaret. Dr. Thorndyke førte selv flere av sine saker for retten med stor kløkt, men det er først og fremst etterforskningsmetodene som imponerer. Han sammenlikner kriminaletterforskning med medisinsk diagnostikk. «You know that an investigation follows a certain logical course. It begins with the observation of the conspicuous facts (...) The next stage is to propose to oneself one or more provisional explanations or hypotheses» (42).

«Freemans medisinerhelt er en vakker, distingvert og sympatisk mann med et rolig og myndig vesen. Selvsagt en uforlignelig efterforsker, ja, så ufeilbarlig at det stundom kan irritere. Først og fremst kjennes han på at han alltid bærer med seg en liten grønn håndkoffert eller dokumentmappe. Den inneholder (sic) et helt lite laboratorium i miniatyr, med mikroskop, reagensrør og retortere, brennere, flasker med merkelige stoffer, veie- og måleutstyr, kort sagt alt han trenger for å undersøke et åsted». Slik presenterte Nils Nordberg dr. Thorndyke i *Aftenposten* i 1971 (19). Den lille, innholdsrike, grønne kofferten, «Thorndykes's green canvas-covered research case» (43) skal ha gitt Scotland Yards åstedskoffert navnet «the Thorndyke bag».

Kunnskap og teknologi som medisinsk og annen forskning utviklet rundt århundreskiftet, ble nyttig i rettsmedisinsk arbeid. Nye metoder for å bestemme dødstidspunkt og personidentitet er gode eksempler (44). Francis Galton (1822–1911), fetter til Charles Darwin (1809–82), regnes som opphavsmannen til den rettsmedisinske bruken av fingeravtrykk med sin bok *Finger Prints* fra 1892 (45), selv om den britiske legen Henry Faulds (1843–1930) allerede i 1880 hadde påpekt det samme (46). Nettopp blodige fingeravtrykk er utgangspunktet for historien i den første romanen om dr. Thorndyke fra 1907 (30). Den utkom bare to år etter at de første drapsmenn i Storbritannia ble dømt på bakgrunn av fingeravtrykkbevis (47). Også i den siste romanen om dr. Thorndyke fra 1942 er fingeravtrykk avgjørende bevis (38). Der ble dessuten en sjelden, arvelig hårsykdom, *pili annulati*, viktig for personidentifisering. Kombinasjonen av ny teknologi og sjeldne diagnoser går igjen i flere fortellinger.

Mikroskopet ble flittig brukt, og i novellen *A fisher of man* (48) var igjen undersøkelse av hår viktig for oppklaringen. Thorndyke fant ut at det var skjeggår og stilte diagnosen *trichorrhexis nodosa*, en strukturell hårskaft-abnormitet (49).

Det skjedde mye innen fotografering på begynnelsen av 1900-tallet, og sammen med Polton utviklet dr. Thorndyke nye metoder for fotoforstørrelser. I sitt eget laboratorium konstruerte de endatil et minikamera på størrelse med et lommeur.

Thorndyke hadde en særlig sans for fotavtrykk. Han både fotograferte dem og laget gipsavstøpninger. I en fortelling fant man fotavtrykk av en mann uten lilletær (50). Det viste seg å skyldes den meget sjeldne tilstanden *ainhum* (dactylolysis spontanea), som finnes i Afrika og ganske sikkert er et minne fra Freemans afrikaopphold.

I novellen *Rex vs. Burnaby* (51) blir en mann forgiftet. Svelgvanser, rødme, takykardi og dilaterte pupiller, tyder på atropin. Mistanken om forgiftet kaninkjøtt blir bekreftet gjennom en «exhaustive chemical test for atropin». Dr. Thorndyke var nemlig oppdatert og kjente til at «belladonna poisoning from eating rabbit have been recorded – by Firth and Bently» (51). Han viste til en kasuistikk i *The Lancet* i 1921 (52).

Til å identifisere blodflekker brukte dr. Thorndyke guaiacum, et plantemiddel som har hatt ulike medisinske bruksområder (53).

Fellestrekket i arbeidet hans er hele tiden systematisk innhenting av kunnskap basert på egne observasjoner, og skepsis til for tidlige konklusjoner. Som dr. Thorndyke selv har sagt det: «Akseptér ingen forklaring før den er bevist. Undersøk selv hver eneste detalj uavhengig av andre og la alle muligheter stå åpne» (53, s. 230).

Den omvendte detektivhistorien

Litterært er Freeman best kjent som oppfinneren av «den omvendte detektivhistorien» (inverted detective story) i 1910, der vi først er vitne til forbrytelsen og får vite hvem den skyldige er, og deretter følger oppklaringen (55). I dag er ikke dette så sjeldent. Vi kjenner strukturen blant annet fra TV-detektivserien *Columbo* i 1970-årene med Peter Falk (1927–2011) i hovedrollen. På engelsk kalles sjangeren gjerne «howcatchem» som en motsetning til den klassiske «whodunit». Dette litterære grepet vakte oppsikt i sin tid.

The Case of Oscar Brodski, som er en av få Thorndyke-fortellinger som er oversatt til norsk (56), innleder novellesamlingen *The Singing Bone* fra 1912 (57). Fortellingen er delt i to, først en detaljert beskrivelse av forbrytelsen der det ser ut som forbryteren har skjult alle spor, deretter Thorndykes møysommelige arbeid for å oppklare saken. Freeman skrev senere fem noveller og to romaner (41, 58) i dette formatet.

Kjernen i Freemans kriminallitterære ideologi framgår av hans egen innledning til denne novellesamlingen (57): Det viktigste spørsmålet i en

kriminalsak er ikke «Hvem er den skyldige?». Det viktigste spørsmålet er «Hvordan ble oppdagelsen oppnådd?». «(...) so fascinating is the business of investigation (...) that we scarcely notice the absence of mystery», skrev den amerikanske kriminallitteraturkjenneren Howard Haycraft (1905–91) (33, s. 70).

De vitenskapelige metodene er viktigere enn resultatet!

Freeman og Doyle – Thorndyke og Holmes

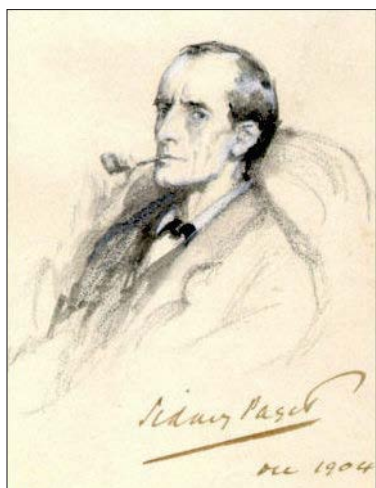
R. Austin Freeman og sir Arthur Conan Doyle (1859–1930) hadde mye til felles. De var jevngamle leger utdannet henholdsvis i London og Edinburgh i 1880-årene (22–25). Doyle hadde en mer fornem familiebakgrunn enn Freeman, men de hadde begge problemer med å skaffe seg fast legejobb etter eksamen, og de tok begge hyre som skipslege både til Arktis og til Afrika. I Afrika ble de syke, Doyle av enteritt og Freeman av malaria. Begge var sanitetsleger under den første verdenskrig, Doyle tjenestegjorde også i Sør-Afrika under boerkrigen. Mens Freemans vitenskapelige undersøkelsesmetoder og instrumenter ble kopiert av Scotland Yard, bidro Arthur Conan Doyle til frifinnelse av uskyldig dømte i kriminalsaker fra virkeligheten (59).

De forlot begge medisinen for å bli forfattere, men grunnene var ulike. Doyle valgte allerede i 1891 bort sin nyetablerte praksis som øyelege i London for å bli heltidsforfatter etter suksessen med sine bøker om Sherlock Holmes. Den første Holmes-fortellingen, *A Study in Scarlet*, publiserte han i bokform allerede i 1888 (60), og som idrettsmann, politiker og forfatter av historiske romaner i tillegg til kriminallitteraturen, ble han med tiden en kjent person på begge sider av Atlanterhavet med et bredt kontaktnett. Han beskrives av biografen og krimforfatteren John Dickson Carr (1906–77) som sin tids mest berømte brite i USA (24).

Freeman måtte velge skrivingen for å overleve økonomisk, ettersom han ikke hadde helse til å fortsette som lege. Han erkjente åpent at hans kriminalromaner var inspirert av Doyles suksess (61, s. 1).

At Doyle var 20 år tidligere ute, og dessuten en internasjonal superkjenndis, er en åpenbar grunn til at dr. Thorndyke kom i skyggen av Sherlock Holmes. «Når han ikke gjorde samme inntrykk her hjemme, så kom det antagelig av at Conan Doyle var først. Og at Thorndyke ikke var like fascinerende eksentrisk som Sherlock Holmes», mener Nils Nordberg¹. Kanskje er den litterære kvaliteten hos Doyle høyere også, men viktigere for Sherlock Holmes' tilsynelatende evige liv, tror jeg de billedlige framstillingene er. Sidney Pagets (1860–1908) tegninger i *The Strand Magazine* er legendariske

1 Nils Nordberg, personlig meddelelse 18.9.2022.

Figur 3. Sherlock Holmes tegnet av Sidney Paget (1860–1908) i 1904 (Wikimedia Commons: https://fr.wikipedia.org/wiki/Sherlock_Holmes)

(figur 3). Sherlock Holmes ble framstilt på teater av William Gillette (1853–1937) allerede i 1899, og er filmatisert mange ganger, senest i 2009 med Robert Downey jr. i hovedrollen.

Det er mange likheter mellom de to detektivene, akkurat som mellom forfatterne. Mens Doyles lærer, kirurgen Joseph Bell (1837–1911), var modell for Sherlock Holmes (22, 23), var Freeman påvirket av rettsmedisineren Alfred Swayne Taylor (1806–80) og hans lærebok (62), selv om Freeman understreker at dr. Thorndyke «was not modelled after any real person» (61). De som hevder at Freeman som medisinstudent hadde Taylor som lærer (36, 39), tar feil. Taylor sluttet å undervise da Freeman var 15 år, og han døde i 1880, samme år som den 18 år gamle Freeman begynte sine medisinstudier ved Middlesex Hospital. Det var ideene til Taylor mer enn personen, som var viktig.

Deduksjon og resonnementer preger både Sherlock Holmes og dr. Thorndyke. Holmes er, med sitt fiolinspill og sin bruk av morfin og kokain, mer sær og eksentrisk enn Thorndyke (63). Thorndyke framstår mer som en vanlig person – på samme måte som Freeman var mindre fargerik enn Doyle. «Mentally, Thorndyke is quite normal. He has no gifts of intuition or other supernormal mental qualities. He is just a highly intellectual man of great and varied knowledge» (61). Thorndyke er til gjengjeld mer vitenskapelig i sine undersøkelsesmetoder enn Holmes. «He is an investigator of crime, but he is not a detective», skrev Freeman selv og understreket at dette skiller ham fra Holmes (61).

At Sherlock Holmes ble oversatt til norsk allerede i 1891 (64), har bidratt til å sikre varig interesse også her i landet. Ulike utgaver av all Sherlock Holmes-litteraturen, fire romaner og 56 noveller, er utgitt på norsk.

Situasjonen for dr. Thorndyke er annerledes. Av all litteratur om ham, er kun fire noveller oversatt til norsk (54, 56, 65, 66).

Så tidstypiske som bøkene er, og så endret medisinen er blitt på hundre år, er det liten grunn til å tro at mer av Thorndykes bedrifter vil bli tilgjengelig på norsk. Heldigvis er alle utgivelsene nå samlet på engelsk (20).

Kriminallitteratur og medisinsk historie

Skjønnlitteratur kan være en god kilde til forståelse av en tidsepoke (67). Det gjelder også kriminallitteraturen. «Jonas Lies/Max Mausers kriminal-

romaner forteller meg mer om det norske samfunn i 1930-årene enn hva Sigurd Christiansen og Ronald Fangens romaner og Helge Krogs skuespill gjør», skrev Willy Dahl i sin bok om norsk kriminallitteraturs historie (5, s. 9).

Historikere stiller hovedsakelig to spørsmål til samtidsdiktning (68):

- Hva finner vi av forfatterens tidsbundne virkelighet?
- Hvilket inntrykk kan teksten ha gjort på leserne i samtiden?

Freemans fortellinger viser oss bedre enn mye faglitteratur, hvilke muligheter som lå i medisinsens vitenskapelige framskritt på begynnelsen av 1900-tallet. Det er all grunn til å tro at Thorndykes undersøkelsesmetoder og ikke minst systematiske tilnærming til problemer, også ga leserne tro på medisinsens voksende evne til å stille spesifikke diagnoser og avklare sykdomsårsaker, selv om behandlingsmulighetene fortsatt var begrenset. Ny kunnskap og nye tekniske hjelpemidler kunne omsettes til åpenbart nyttige resultater. Med den autoritet leger hadde på den tiden, styrket det budskapet at ikke bare detektivhelten, men forfatteren selv også var lege.

En gjennomgang av engelskspråklig kriminallitteratur fra det 20. århundret har identifisert 53 forfattere med legedetektiver (69). Fram til 1970 var samtlige av disse legene menn, og nesten alle var generalister og praktiserende allmennleger. I 1990-årene, da nesten halvparten av århundrets legedetektiver ble skapt, var et flertall av dem kvinner og spesialitetene var flere med et sterkt innslag av patologer. Det mest interessante er utviklingen i arbeidsmetode hos legedetektivene. På begynnelsen av 1900-tallet dominerte den vitenskapelige tilnærming basert på analyse av fysiske funn og deduksjon med dr. Thorndyke som det beste eksempel. Mot midten av århundret endret dette seg. Da overtok intuisjonen for de logiske resonnerer. Flere av legedetektivene var psykiatere og det var samtaler, sosiale settinger og intuitive sammenhenger som avslørte den skyldige. På slutten av århundret skjedde et nytt skifte. Moderne rettsmedisin med DNA-analyser og ny teknologi introduserte på nytt vitenskapelige etterforskningsmetoder. Et av de beste eksemplene er Patricia D. Cornwells bøker om dr. Kay Scarpetta, kvinnelig rettsmedisiner og jurist på USAs østkyst (70).

Bruken av medisinske termer økte og antall dødsfall per bok, som et uttrykk blant annet for flere seriemord, steg kraftig fra 1990. Selv legedetektivene opptrer umoralsk og kriminelt i dagens kriminallitteratur som preges av mer action og vold enn før. Daryll Anderson tolker dette blant annet som et uttrykk for normløshet i samfunnet og en utvikling av en mer inhuman helsetjeneste med skremmende perspektiver (69).

Det er neppe tilfeldig at skiftet fra intuisjon til vitenskapelige metoder i den medisinske kriminallitteratur falt sammen med introduksjonen av kunnskapsbasert medisin i 1990-årene (71). Tilfeldig er det heller ikke at Freeman lar dr. Thorndyke bruke de nyeste medisinske landevinningene på begynnelsen av 1900-tallet i arbeidet for rettferdighet og rettssikkerhet.

Litteratur

1. Naper C. Fra mangfold til enfold. Norsk litteraturpolitikk og norske lesevaner i forandring. *Nytt Norsk Tidsskrift* 2009; 26: 28–37. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3053-2009-01-03>
2. Selmer-Anderssen I. *Nordmenn elsker bøker, og ikke bare i ferien*. Statistisk sentralbyrå 11.4.2017. <https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/nordmenn-elsker-boker-og-ikke-bare-i-ferien> (9.3.2023).
3. Hoel S. *Forsvar for kriminalromaner*. I: Hoel S. Tanker fra mange tider. Oslo: Gyldendal, 1948: 223–31. <https://www.nb.no/items/fe4b150186d34cf97e446cf0b15ba7b?page=223> (9.3.2023).
4. Hansen TB. *Kriminalfortellingen som metafiksjon og genrekunst*. Masteroppgave i allmenn litteraturvitenskap. Oslo: Universitetet i Oslo, 2008. <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-19963>
5. Dahl W. *Dødens fortellere. Den norske kriminal- og spenningslitteraturens historie*. Bergen: Eide, 1993. <https://www.nb.no/items/2d3e3609542db82b977d55a3ffbd86?page=0> (22.1.2023).
6. Skei HH. *Blodig alvor. Om kriminallitteratur*. Oslo: Aschehoug, 2008. <https://www.nb.no/items/f3e5bc1a714723bc2d21fafba21364a9?page=0> (22.1.2023).
7. Kvam LS. *Om norsk kriminallitteratur*. Oslo: N.W. Damm & Søn, 1942. <https://www.nb.no/items/8a49e811177288a2470b1054ae92d1ec?page=0> (22.1.2023).
8. Symons J. *Bloody murder. From the detective story to the crime novel: A history*. London: Penguin Books, 1974.
9. Dahl W. «Dårlig» lesning under parafinlampen. Oslo: Gyldendal, 1974. <https://www.nb.no/items/be38249efb977b45c93e6f475e9a8225?page=0> (22.1.2023).
10. Carling B. *Norsk kriminallitteratur gjennom 150 år*. Oslo: Gyldendal, 1976. <https://www.nb.no/items/9591dd05f53002b9f2c10e8f2a83383b?page=0> (22.1.2023).
11. Heggelund K, Nordberg N, red. *Kriminallitteraturen*. Oslo: Gyldendal, 1978. <https://www.nb.no/items/9d2651ed0041928eb62cffd4824d10ed?page=0> (22.1.2023).
12. Hoffman NY. The doctor and the detective story. *JAMA* 1973; 224: 74–7. <https://doi.org/10.1001/jama.1973.03220140052010>
13. Rapezzi C, Ferrari R, Branzi A. White coats and fingerprints: diagnostic reasoning in medicine and investigative methods of fictional detectives. *BMJ* 2005; 331: 1491–4. <https://doi.org/10.1136/bmj.331.7531.1491>
14. Peschel RE, Peschel E. What physicians have in common with Sherlock Holmes: discussion paper. *Journal of the Royal Society of Medicine* 1989; 82: 33–6. <https://doi.org/10.1177/014107688908200114>

15. Weaver R. Medical mysteries and detective doctors: metaphors of medicine. *Hektoen International* 2013; 5, nr. 3. <https://hekint.org/2017/03/04/medical-mysteries-and-detective-doctors-metaphors-of-medicine-2/> (22.1.2023).
16. Madsen S, Hellesvik M. Leger som kriminalforfattere og litterære detektiver. *Tidsskrift for Den norske Legeforening* 1993; 113: 1096–9. <https://www.nb.no/items/3fbc43d1a878520dfba3c4b21a185e38?page=73> (22.1.2023).
17. Nylenna M. Norske leger som kriminalforfattere. *Tidsskrift for Den norske legeforening* 2022. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.21.0665>
18. Brody H. *Doctor-Detectives in the Mystery Novel*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2021.
19. Nordberg N. Syngende ben og tause vidner. *Aftenposten* 10.8.1971, s. 4. <https://www.nb.no/items/9886bbcab2c2e1ed8b3679a7838ac3dd?page=3> (9.3.2023).
20. Marcum D, red. *The Complete Dr. Thorndyke*. Bind I-IX. London: MX Publishing, 2018–20.
21. Doyle AC. *The Complete Sherlock Holmes*. Feltham, Middlesex: Hamlyn Publishing, 1984.
22. Donaldson N. *In search of Dr. Thorndyke*. Bowling Green, Ohio, USA: Bowling Green University Popular Press, 1971.
23. Mayo O. R. *Austin Freeman. The antropologist at large*. Hawthorndene, South Australia: Investigator Press, 1980.
24. Carr JD. *The life of Sir Arthur Conan Doyle*. New York: Carroll & Graf, 1949.
25. Lycett A. *The man who created Sherlock Holmes*. London: Free Press, 2007.
26. Freeman RA. *Travels and life in Ashanti and Jaman*. London: Constable & Co, 1898.
27. Freeman RA. *The Golden Pool: A story of a forgotten mine*. London: Cassell, 1905.
28. Ashdown C. *The Adventures of Romney Pringle*. London: Ward Lock, 1902.
29. Doyle AC. *The return of Sherlock Holmes*. London: George Newnes, 1905.
30. Freeman RA. *The Red Thumb Mark*. London: Collingwood, 1911.
31. Chapman DI. *Richard Austin Freeman. A check-list*. Aldershot: The Highfield Press, udatert.
32. Freeman RA. *Social Decay and Regeneration*. London: Hodder & Sloughton, 1921.
33. Haycraft H. *Murder for pleasure. The life & times of the detective story*. New York: D. Appleton-Century, 1941/Mineola N.Y.: Dover Publications, 2019.
34. Schwartz RS. «Medicine Is My Lawful Wife» – Anton Chekhov, 1860–1904. *New England Journal of Medicine* 2004; 351: 213–4. <https://doi.org/10.1056/NEJMp048130>
35. Boswell J. *The Life of Samuel Johnson*. New York: Everyman's Library, 1992.
36. Nordberg N. *Sorte orkideer. 13 korte kriminalromaner*. Oslo: Den norske bokklubben, 1988. <https://www.nb.no/items/08d6ce8a4186318c97c040b562ab9812?page=219> (22.1.2023).
37. La Cour T, red. *Verdens beste kriminalhistorier*. Oslo: Helge Erichsens forlag, 1960: 221. <https://www.nb.no/items/7c582c4ef2de9e598e0053ddf3031ff1?page=219> (9.3.2023).
38. Freeman RA. *The Jacob Street Mystery*. London: Hodder & Stoughton, 1942.
39. Bjerke A, red. *Store detektiver*. Oslo: Den norske bokklubben, 1972. <https://www.nb.no/items/e95e33a4f33e7c74d233face7e9e7026?page=67> (22.1.2023).

40. Schopenhauer A. *Parerga und Paralipomena: Kleine Philosophische Schriften*. Volum 2, Section 76. Berlin: A. W. Hayn, 1851.
41. Freeman RA. *Mr. Pottermack's oversight*. London: Hodder & Stoughton, 1930.
42. Freeman RA. *The mystery of 31 New Inn*. London: Hodder & Stoughton, 1912.
43. Freeman RA. The Dead Hand. *Pearson's Magazine* november 1912: 556–68.
44. Watson KD. *Forensic Medicine in Western Societies. A history*. London: Routledge, 2011.
45. Galton F. *Finger Prints*. London: Macmillan & Co, 1892.
46. Faulds H. On the Skin-Furrows of the Hand. *Nature* 1880; 22: 605. <https://doi.org/10.1038/022605a0>
47. Eckert W. The development of forensic medicine in the United Kingdom from the 18th century. *American Journal of Forensic Medicine and Pathology* 1992; 13: 124–31. <https://doi.org/10.1097/00000433-199206000-00009>
48. Freeman RA. A fisher of man. I: *John Thorndyke's Case Book*. London: Hodder & Stoughton, 1923.
49. Selvåg E. Strukturelle hårskaftabnormaliteter. *Tidsskrift for Den norske lægeforening* 1996; 116: 965–7. <https://www.nb.no/items/7087f33668496b3cb0758c64d287fe36?page=39> (9.3.2023).
50. Freeman RA. The case of the white footprints I: *John Thorndyke's Case Book*. London: Hodder & Stoughton, 1923.
51. Freeman RA. Rex vs. Burnaby I: *The Puzzle Lock*. London: Hodder & Stoughton, 1925.
52. Firth D, Bentley JR. Belladonna poisoning from eating rabbit. *Lancet* 1921; 2: 901. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(00\)79757-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(00)79757-1)
53. Eppenbergen P, Galassi F, Rühli F. A brief pictorial and historical introduction to guaiacum – from a putative cure for syphilis to an actual screening method for colorectal cancer. *British Journal of Clinical Pharmacology* 2017; 83: 2118–9. <https://doi.org/10.1111/bcp.13284>
54. Freeman RA. Pandoras eske. Oversatt av Lotte Holmboe. I: La Cour T, red. *Verdens beste kriminalhistorier*. Oslo: Helge Erichsens forlag, 1960: 221–40. <https://www.nb.no/items/7c582c4ef2de9e598e0053ddf3031ff1?page=219> (9.3.2023).
55. Reilly JM. Inverted detective story. I: Herbert R. *The Oxford Companion to Crime & Mystery Writing*. Oxford: Oxford University Press, 1999: 238–9.
56. Freeman RA. Brodski-saken. I: Nordberg N, red. *Sorte orkideer: 13 korte kriminalromaner*. Oslo: Den norske bokklubben, 1988: 217–59. <https://www.nb.no/items/08d6ce8a4186318c97c040b562ab9812?page=219> (22.1.2023).
57. Freeman RA. *The singing bone*. London: Hodder & Stoughton, 1912.
58. Freeman RA. *The shadow of the wolf*. London: Hodder & Stoughton, 1926.
59. Doyle AC. *The case of Oscar Slater*. London: Hodder and Stoughton, 1912.
60. Doyle AC. *A Study in Scarlet*. London: Ward, Lock & Co, 1888.
61. Freeman RA. Meet Dr. Thorndyke. I: Marcum D, red. *The complete dr. Thorndyke*. Bind I. London: MX Publishing, 2018: 1–4.
62. Taylor AS. *A manual of medical jurisprudence*. London: J & A Churchill, 1874.

63. Small D. Sherlock Holmes and Cocaine: A 7% Solution for Modern Professionalism. *English Literature in Transition, 1880–1920* 2015; 58: 341–60. <https://www.muse.jhu.edu/article/582555> (22.1.2023).
64. Doyle AC. *De fires tegn*. Christiania: R. Hviids Enkes Bogtrykkeri, 1891. <https://www.nb.no/items/0387e3e6891416027f500c0f5c7db197?page=4> (28.2.2023).
65. Freeman RA. En blå paljett. Oversatt av Trond Winje. I: Bjerke A, red. *Store detektiver: en antologi*. Oslo: Den norske bokklubben, 1972: 65–81. <https://www.nb.no/items/e95e33a4f33e7c74d233face7e9e7026?page=67> (22.1.2023).
66. Freeman RA. «...til støv skal du bli». Oversatt av Ulla-Britta Gustafson. I: Nordberg N, red. *Verdens største detektiver*. Bind I. Oslo: Bokklubben Kunnskap og kultur, 1995: 220–36. <https://www.nb.no/items/ba3838761bcb8fc7363234da54af8904?page=223> (22.1.2023).
67. Iddeng JW. Litteratur som historisk kilde. *Historisk tidsskrift* 2006; 84: 429–52. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2944-2005-03-04>
68. Bull E. Skjønnlitteratur som sosialhistorisk kildemateriale. I: Bull E. *Retten til en fortid*. Oslo: Universitetsforlaget, 1981: 102–20. <https://www.nb.no/items/a72558daed9ee776f66594e317d01618?page=105> (22.1.2023).
69. Anderson D. Physicians as detectives in detective fiction of the 20th century. *Southern Medical Journal* 2002; 95: 1134–9.
70. Akslen LA. Med mikroskopet som våpen. En kommentar til Patricia D. Cornwells kriminalromaner. *Tidsskrift for Den norske lægeforening* 1997; 117: 1149–52. <https://www.nb.no/items/ec2d398ad4e3f149ae74287797534928?page=99> (22.1.2023).
71. Sackett DL. Evidence based medicine: what it is and what it isn't. *BMJ* 1996; 312: 71. <https://doi.org/10.1136/bmj.312.7023.71>

Magne Nylenna
 magne@nylenna.no
 Institutt for helse og samfunn
 Universitetet i Oslo
 Postboks 1130 Blindern
 0318 Oslo

Magne Nylenna er professor emeritus i samfunnsmedisin ved Universitetet i Oslo og redaktør i Michael.

Artikkelen er fagfellevurdert.